

5182

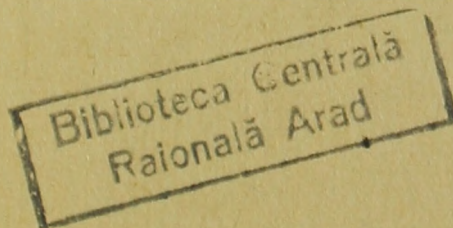
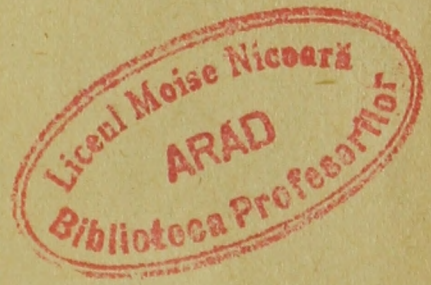
ROMAN CIOROGARIU
EPISCOP

HORIA^{SI} CLOȘEA

3182.

170674

V 1970

INTÂMPLAREA
HORII ȘI A CLOȘCHII

PE A 1784—1785

DESCRISĂ DINTRO CARTE UNGUREASCĂ
TIPĂRITĂ

Biblioteca Centrală
Raională Arad

OGLINDA
FAIMOȘILOR TÂLHARI, HOȚI DE CODRU,
UCIGAȘI, BANDIȚI, REBELI ȘI CONJURAȚI,
RENUMIȚI ÎN ÎNTREAGĂ EUROPA, TRADUSĂ
DE CZÖVEK ISTVÁN DIN SCRIERILE LUI
FRIEDRICH SCHILLER.

PARTEA ÎN[^]TAIA

PESTA 1817 CU TIPARUL ȘI CHELTUIALA LUI
TRATTNER IÁNOS TAMÁS.

EPISCOP ROMAN CIOROGARIU

HORIA
SI CLOSCA

ORADEA
TIPOGRAFIA DIECEZANĂ
1 9 3 1

PREFATĂ

Din manuscrisul unguresc, ce-l redau aici în traducere românească, reiesă că Friedrich Schiller — un contemporan al revoluțiunii lui Horia — a scris o carte istorică despre Ardeal, în limba germană. Iar un oarecare Czövek Istvan a făcut o traducere ungurescă, din scrierile lui Schiller, sub titlul: „Oglinda faimoșilor tâlhari, hoși de codru, ucigași, bandiți, rebe'i și conjurați, renumiți în întreagă Europa, tradusă de Czövek István din scrierile lui Friedrich Schiller. Partea întâia. Pesta 1817 cu tiparul și cheltuiala lui Trattner Iános Tamás“. La rândul său, un amator, copiază partea întâia din traducerea lui Czövek, relativ la revoluțiunea lui Horia. Pe coperta acestui manuscris se află inscripția românească cu litere chirilice: „Intâmplarea Horii și a Cloșchii pe a. 1784—1785 descrisă dintr'o carte ungurescă, tipărită“, ceea ce denotă că, cel ce a copiat și a păstrat partea care l-a interesat din cartea lui Czövek, a fost român.

Asupra existenței cărții lui Schiller și traducerii ei de către Czövek, m'am adresat la oameni competenți: D-nii Profesori Dr. Ion Lupaș, Dr. Silviu Dragomir,

— ambii profesori la Universitatea din Cluj — și D-l Baron Gavril Josika; nimeni însă, nu a putut să-mi dea vre'o lămurire. Ca să nu piară și urma acestui prețios manuscris, am socolit util să-l traduc în românește, pentru a fi de folos cercetătorilor istorici.

In oglinda acestui manuscris, personalitatea lui Horia apare în altă lumină de cât cum era cunoscută până acum. Răscoala lui nu a fost numai o izbucnire a amărăciunei populare, contra impilătorilor neomenoși, ci o conștientă ridicare contra ordinii sociale feudale, cu un program de nouă ordine socială pe care o formulează în condițiile de capitulare, prezentate locotenent colonelului Sultz astfel: 1) Să se desființeze clasa nemeșilor; 2) Nemeșii să-și părăsească domeniile, iar pământurile lor să fie împărțite între țărani; 3) Nemeșii să plătească impozite ca poporul de rând. Iată paternitatea legii agare din zilele noastre.

Friedrich Schiller se pare a fi fost un sas cunosător al pământului și oamenilor din Ardeal, care și-a publicat însemnările sale, făcute cu scrupulositatea săsească despre desfășurarea evenimentelor din revoluțiunea lui Horia, cum le-a văzut și înțeles el. Nu se știe sub ce titlu, pentru că traducătorul Czövek István spune vag, că a tradus „din scrierile lui Friedrich Schiller“, fără a numi titlul acelor scrieri. Titlul bombastic de „Oglinda faimoșilor tâlhari, etc.“ a cărții lui Czövek István, e dat de acesta. Stilul emfatic al traducerii și accentuarea devastării bisericilor reformate indică, că Czövek István a fost un preot reformat din Ardeal. Iar românul care și-a copiat partea I-a din traducerea lui Czövek, adecă autorul manuscrisului ce se află în posesiunea mea, bănuiesc a fi Alexandru Gavra, fostul profesor și

director al preparandiei române din Arad, dela 1821—1877, pentrucă acesta era un pasionat colecționar al documentelor istorice. Și cronica lui Șincai o avea copiată de mână elevilor săi. In tot cazul, dacă cercetătorii dornici de a stabili paternitatea acestui manuscris (copie), vor ajunge la concluzia că nu Alexandru Gavra este acela căruia i-se datorește, părerea mea este că tot în Arad și tot la fosta preparandie din acel oraș să se caute isvorul; aceasta, pentru că toți profesorii acelei școli, erau renumiți și pasionați bibliofili.

La traducere am stat în fața dilemei de a reda într'o traducere liberă sensul scrisului unguresc, după firea limbei românești, ori a sacrifica estetica limbei românești asperităților unei limbi streine pentru a fi în termenii traducătorului maghiar. Am ales metoda cea din urmă.

Czövek István a scris în limba vulgară preliterară dela începutul veacului al nouăsprezecelea. Dar tocmai în această limbă vulgară se reoglindează duhul vremii de atunci.

Interesant este manuscrisul acesta nu atâta prin aceea ce conține exprimat cât mai ales ce nu conține exprimat: Sufletul latin al Ardealului a revoluționat spontan idea libertății cu cinci ani mai înainte de revoluțiunea franceză. Tot ce este cuprins în programul doctrinar al revoluțiunei franceze din 1789 este mai înainte scris cu sânge de iobag român în actul de capitulare din 1785.

Taina aceasta să o deslegé cei chemați a scoate învățăminte din fenomenele procesului istoric.

Oradea, 1931.

Episcop Roman Ciorogariu.

Horia și Cloșca*)

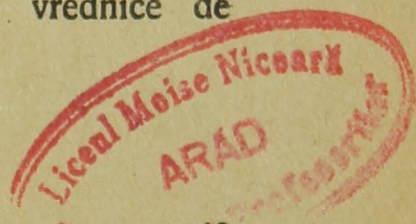
Capii insurgenților din Ardeal.

Adevăratul nume al faimosului valah Horia, era Urs Nicolae, născut în Arieșul Mare din Județul Zlatna, unde nu avea nimic, în anul 1784, afară de domiciliul tatălui său. Hora ori Horia, pe înțelesul limbei valahe însemnează orgă ori cântăreț de strană la serviciile divine, precum avea și avea această slujbă între valahii greco-orientali, din localitatea unde se afla acest cap de rebeli. Pe rebeliune s'a dat în vârstă de cincizeci ani, de talie mijlocie, mai mult uscățiv și svelt, decât dolofan; îmbrăcămintea, după croi valah: ținută valahă până în genunchi, tivită pe două margini cu postav roșu, cioereci strâmți ungurești, cisme în picioare, iar pe cap căciulă neagră. Strașnic poruncitor. Precum se vede din întreaga lui înfățișare și din faptele sale de pe vremea când și-a jucat rolul, era născut pe stăpânire.

Mobilul faptelor sale temerare și vrednice de

---

*) *In manuscris : Hora és Klotska.*

osândă era : oroarea firească de atrocitățile nobilimei ; puternicul dor de libertate și de drept de proprietate ; stăruința și încăpăținarea pentru dobândirea acestora pe seama sa, a compatrioților și coreligionarilor săi.*)

Mobilul acesta lăuntric era facilitat în expansiunea lui prin faptul notoriu, că Horia nu era oarecare cap de bostan incult și stupid, ci om cu învățatură și mare meșter în iscodiri rafinate. Vorba nemțească curgea din el ca apa vie, și cetise cu temei mulți autori germani. Inse pe vremea petrecută în Viena să plânga

---

*) *Czövek intercalează aci în paranteză mentalitatea sa feudală astfel : Valahii din Ardeal, conaționalii și compatrioții lui Horia, sunt rămășițele coloniilor romane din Dacia, în preponderanță de legea grecească și constituie o foarte mare parte a locuitorilor din marele principat al Ardealului. După recensământul riguros din 1772 numărul lor se urca chiar la 677 306 suflete. E evident că această viță de oameni frumoși zdraveni și spornici, al căroră clocotitor sânge roman nu e chiselită de prune, încerca să se scape de sub sistemul vătămător al aprigilor maghiari, — cuceritorii lor. Pe vremea aceea încă nu se introdusesese nici în Ardeal, nici în Ungaria urbarul tolerant, moderat de bunăvoință și iubire de oameni, și așa dumnealor nu erau altceva decât adevărați și veritabili sclavi legați de loc și în lanțuiți de glie (glebae adstricti) : iobagi fără drepturi de proprietate și moștenire, nițel cam necruțător tratați de către stăpânii lor cuceritori, încât abia le mai rămânea o infimă vreme pentru cultivarea pământului lor aproportional destinat a-i hrăni, ci femeile erau nevoite a-l cultiva, ca să scoată din el hrana trebuincioasă amărâtei lor familii. Numai așa le da mâna să se poată înfrupta cu pâine de malai ca trufandale la praznice, când chiar le venea cheful sa se ospăteze.*

că nu înțelege bine pe Klopstock, fiind prea greu pentru el.

Grație acestui cap deschis din prisosință înzestrat cu minte ageră, talent oratoric și bogat în experiențe culese de pe ici și colea, a fost ales primar în satul său. Mi se pare, că chiar cu considerațiune la această slujbă a lui, a fost trimis în vara anului 1784 cu cap de primar la Viena, având însărcinarea să obțină dela curtea imperială dreptul de târg de țară pentru satul Brad, din județul Zărandului. Infățișarea lui de voinic pe sprinceană, mai fiind și primar, i-a deschis porțile imperiale la audiență înaintea împăratului. Profitând de această ocaziune a așternut împăratului jalbele compatrioților săi, iar Monarhul milostiv îi promite ajutor și îndreptarea lucrurilor. Dar Horia n'a voit aceasta, ori s'a plictisit de atâta așteptare. Drept ce și-a pus în gând răsburarea pentru sine și pentru ai săi, și desrobirea acestora. Intru ajungerea acestui scop nu și-a ales mijloacele de întrebuițare.

Abia sosit acasă din Viena, în 28 Octombrie, și-a și făcut apariția în Brad dând de știre și poruncind mulțimei de valahi, adunată acolo la târgul săptămânal, să se adune nesmintit peste trei zile pe câmpul de lângă satul Mesteacăn, ca să le spună și comunice importante lucruri, în numele Majestății Sale, cu care el a vorbit în persoană. In ziua de 1 Noembrie într'adevăr s'au și adunat pe câmpia dintre Baia de Criș și Brad cam 500 valahi creduli, setoși de libertate. Aici în strune de cuvinte dulci cu cari le-a gâdilil urechile, le-a destăinuit că, „el este trimis de împăratul, cu însărcinarea să desrobească pe valahi de sub jugul

nobililor, și domnilor de pământ, făcându-i pe ei oameni liberi, iar pe aceia să-i pună sub jugul lor. Să asculte numai de el, că el îi va duce la Alba Iulia și din împuternicirea și porunca Curții împărătești îi va înarma, ca să poată cu ei înfrâna pe cruzii lor foști domni de pământ*. După acest discurs a scos o carte de împuternicire falșă ori născocită, chip că a primită-o dela Impăratul, în realitate înse nu era altceva decât diploma asupra privilegiului de târg obținut ce i-s'a liberat în Viena și el premeditat o păstrase la sine pentru întrebuințare la această ocaziune. Dat fiind apoi, că această diplomă, ca de obicei era scrisă cu litere mari aurite, pe pergament ori altă piele albă; pe deasupra prevăzută și cu o pecete mare, cât o rotilă de vamă, indescifrabilă de valahii analfabeti, nimeni nu s'a îndoit de veracitatea vorbelor și misiunii sale, ci toți crezură în ele ca într'o evanghelie; mai ales că el le întărea această credință și printr'o cruce, zisă de aur, avea însă de aramă, ce-i atârna la gât, și pe care le lua jurământul de credință.

Din depunerile prizonierilor reiese, planul conjurațiunii lor de a atrage pe nesimțite în decursul iernei întreg neamul valah în mreaja complotului lor, ca apoi la Primăvară, într'o anumită zi din luna Maiu, deodată să se răscoale din toate părțile și săucidă pe domni de pământ. Inse Hollaki István, vigilantul subprefect al județului Zărand, a dat de urma conjurațiunii lor și a trimis împotriva lor câțiva pretori în fruntea haiducilor*) județieni cu însărcinarea de a prinde pe Horia.

---

*) *Județele aveau o largă autonomie. Haiducii județului erau garda administrației județene, care făcea garda puterii executive.*

Aceștia au și sosit în noaptea de 1 Noembrie, la Curechi, unde Horia să ascunsese într'un pod în care-lau găsit și l-au dus cu ei. Pe drum însă a început să urle grozav. La larma aceasta se treziră din somn câinoșii săi tovarăsi, săriră pe ei și uciseră pe cei trei pretori împreună cu haiducii lor, eliberând astfel pe Horia din mâinile lor.

Acesta a fost semnalul de răsmeriță. Valahii înfuriați nu mai așteptară luna Mai, fixată pentru extirparea nobilimei ardelene, nici nu și-au pierdut vremea cu mersul la Alba Iulia după arme, ci pe loc, în Curechi, începură devastarea, prădând toate bunurile nobililor și luând în tovărășia lor pe locuitorii de acolo. În 2, 3 și 4 Noembrie au mai devastat crâncen Mihăilenii, Criștiorul, Bradul, Ribița, Lunca, Branișca, Șoimușul, Hărăul, Ilia și alte 10—12 sate și târguri. Pretutindeni căutau numai pe nobili și pe ai lor și oriunde îi aflau, îi spintecau și ucideau. La auzul cruzimilor bestiale săvârșite de ei, se revoltă și înfiorează sângele în om. Pe cei din casele de sus îi aruncau pe fereastră în uliți, și pe acești nenorociți îi străpungeau cu frigările și furcile de fier, ori îi trăgeau în frigări și îi pârjoleau pe foc, ori le tăiau mâinile și picioarele, ori de vii îi jupoaiau de piele și îi frigeau pe foc. Cadavrele au fost lăsate neînmormântate pe uliți și pe marginile drumurilor, iar pe alții i-a înmormântat de vii. Nimeni — de orice sex și de orice vârstă — n'a fost cruțat ori favorizat de aceste fiare sălbatice; nici bisericile, nici preoții, nici sanctuarele; nici morților din cripte nu le-a dat pace. Prădat-au atât bisericile reformate cât și cele catolice, cu odoarele lor: vase sfinte, obiecte scumpe de aur și argint; odăjdiile rupte,

sfâșiate și scrujelate; cuminicătura călcată în picioare, între fioroasa blasfemie : „Acesta este Dumnezeuul un-
gurilor, mântuiască-i pe ei“.

Furia lor era îndreptată deopotrivă contra oame-
nilor și a clădirilor; au dat foc castelelor, acaretelor,
șurilor și grânarelor nemeșești, sfărâmând și sdrobind
tot ce au aflat într'insele; iar ce n'au putut preface în
scrum, cereale și alte bunuri, au fost aruncate în Mu-
reș, unde curgeau gărlă și cele mai scumpe vinuri. În
Brad au ucis pe nobilul Nicolae Brădy și pe preotul
reformat de acolo cu soția, care să refugiasse în biserică;
mai departe pe dascălul care a tras clopotul de alarmă
și pe o doamnă nobilă, după ce mai înainte sub ochii
ei îi uciseră năprasnic pe cei șase copii ai ei. În Ribița
a mai căzut victima lor un domn cu numele Balog
Sigmoid, făcând scrum 24 clădiri pendente de curte;
dar de curtea unde se afla casieria regală nu s'au atins.
În Lunca au jefuit total palatul contelui Gyulai Ferentz
și au dat foc mai multor case de ale lui; obiectele fu-
rate din palat le-au dăruit sătenilor. În Branișca* au

**) În textul unguresc aici Sztramicza iar în alt
loc Sztramiczka; ori în partea locului nu există locali-
tate numită Sztramicza ori Sztramiczka, iar satul Ștremț
care ar avea asemănare de nomenclatură nu se potrive-
ște cu întâmplarea Pentru descurcarea acestei complica-
țiuni m'am adresat prin dl. notar public Zosim Chirtop,
cătră dl. baron Gavril Josika, de unde am primit ur-
mătoarele lămuriri: Comuna Ștremț-Diod nu poate fi
luată în considerare din motivul că e la o îndepărtare
de 6-7 kilometri de Mureș și nu se poate închipui ca
insurgenții să-și ia osteneala de a transporta buțile cu
băuturi la așa mare distanță pentru a le deșerta în
Mureș, ci Sztramicza — Sztramiczka trebuie să fie Bra-*

dat foc frumosului castel și morilor baronului Josika Antal, mai deșertând în Mureș circa 1000 acoave** de vin și rachiu. Aiurea, fiarele aceste sălbatice, mai 'nainte au dat foc castelului unui nobil, după aceia aruncară în limbile de foc pe prea frumoasa și nevinovata lui fetiță în vârstă de 16 ani, pârjolindu-o de vie în nemai pomenite chinuri. Frumoasa familie de nobil maghiar Csiszár a fost extirpată până la unul. De aceiași soartă au fost loviți și drăgălașii tineri Ribiczey, cari spre nenorocirea lor tocmai atunci sosiseră în patria lor iubită din Göttinga unde își făcuseră studiile, și căzură în mâinile furioase ale acestor fiare sălbatice, pentru a-și afla sfârșitul în nemai pomenite cruzimi și torturi. Au violat o mulțime de femei și fete, forțându-le a primi legea lor, în caz de refuz au fost ucise în oribile torturi. Iar dacă au lăsat în viață pe unele doamne nobile, le-au rebotezat cu forța și măritat de sila cu valahi. La fel au procedat și față de niște călugări, botezându-i și după aceea în batjocură le-au dat de soții niște țigance bătrâne.

În chipul acesta înaintând din casă 'n casă, din sat în sat, s'au estins mai departe. Dela 1 până la 4

---

nișca unde de fapt își avea familia baronului Josika castelul devastat de insurgenții lui Horia. Branișca cu castelul Josika e chiar pe malul Mureșului de unde ușor putea da drumul bușilor cu băuturile scumpe în Mureș. Inversiunea Branicskei în Sztramiczka a putut proveni din greșeala lui Schiller de a transcrie litera B latin din documentul de care s'a folosit în St german și așa a făcut din Branicska ungurească Sztramiczka lui Schiller.

***) O măsură de 56 litre din, akó unguresc. Nemțește Eimer.

Noembrie se sporiseră la 4000 capete, ceea ce i-a făcut, zi de zi, tot mai îndrăzneți, mai volnici, mai năvalnici și mai năpraznici. Nobilimea împreună cu soțiile s'a refugiat dinaintea acestei primejdii la Deva, Sibiu, Cluj, Arad, Lugoj și Timișoara. Horia amenință și Deva cu asediu. În 4 Noembrie a sosit la Deva avangardele trupei de asalt contra nobililor; aceasta a făcut pe mulți nobili să fugă și de acolo. Pentru împiedecarea trecerii lor peste Mureș au fost trimise două companii de grăniceri și o trupă de husari secui sub comanda locotenent-colonelului Sultz; cu toate acestea în seara zilei de 6 Noembrie trecură Mureșul. La această trecere s'a dat alarma prin toate clopotele din Deva, iar locuitorii, nobili și cetățeni, au sărit la arme și unindu-se cu armata a tras în insurgenți, împușcând 40 din ei și făcând prizonieri; restul a luat-o la fugă. Dar în 7 Noembrie de nou trecură 400 inși Mureșul. Cine numai a putut prinde armă a grăbit întru întimpinarea lor. Aceștia înconjurară ceata matadorilor, dar întimpinând rezistență, 140 valahi au căzut de gloanțe, lăsând și mulți ciungi și ologi pe teren; restul, ce nu s'a înecat în Mureș, a fugit. Prizonierii au fost sumar judecați și 34 inși imediat spânzurați în Deva. Aceasta i-a înfuriat și mai mult, și acum porniră în pradă pe valea Mureșului spre Ungaria, în județele învecinate ale Aradului și Carașului. În 8 și 9 Noembrie întocmai ca în Ardeal, se dedară la cruzimi în Odvoșul din apropierea Radnei, Zam, Petriș, Toc, Săvârșin, Totvărădia și alte sate. Dar alungați și de aici de cătră armată, iarăși s'au întors în Ardeal cu cruzimile lor. Intreaga graniță dinspre Banat era în flacări. După ce în 8—9 zile uciseră 120 nobili între cari și magnați, nobilimea de pretutindeni cu soțiile și copiii lor fugiră peste graniță.

Primejdia era în creștere, dar guberniul ardelenesc tot n'a luat cuvenitele dispozițiuni. La început, când erau puțini pe lângă Horia, puteau fi ușor suprimați cu câțiva soldați; dar guberniul s'a mulțumit numai cu tratativele în scris, până când guvernorul Bruckental și generalul comandant Preiss își trimit comisarii, împreună cu episcopul grecesc, la capii insurgenților; aceștia și-au dat toată silința să cumintească pe cei amăgiți. După aceste, precum am amintit, a fost trimis contra lor și locotenent-colonelul Sultz cu armata; dar cu instrucțiunea că numai atunci să se atingă de ei, când ar încerca să se apere și să reziste.

Moleșala aceasta a scaunului gubernial și mai ales că insurgenții aflaseră despre respingerea ideii de contrarevoluție*); ce e mai mult, nobilimea este poftită să cruțe și îmbunească pe rebeli, stupizii valahi în absurditatea lor au dat crezământ minciunilor lui Horia că și scaunul gubernial li este favorabil.

Către acestea s'au mai adaus faptul, că în 26

---

*) Czövek István în paranteză își imaginează contra revoluția nobililor așa: In puterea legilor naturii, fără a fi nevoiți să mai ceară și aștepte autorizare de sus, întru apărarea lor, nobilii trebuie să se pună în picioare, să prindă arme, să-și formeze banderii și să plece contra capilor resculați, și ori unde i-ar fi ajuns în față ori din dos, să-i fi spintecat și ucis fără judecată, ci iac'așa sumar și la repezeală să-i fi spânzurat. Ori aceasta le-ar fi fost plata justă, căci mai înainte ei au început să plătească cu această monedă rea. Dacă lor, slugoi, le-a fost îngăduit a ucide, spinteca și asasina, numai nobililor să nu le fi fost îngăduit să facă același lucru întru apărarea lor? că doar aceasta este legea firii.

Noembrie a sosit din Viena la Sibiu un curier cu solia împăratului, că rebelilor li se promite și oferă amnestie generală; energic se interzice contrarevoluția nobililor; și se interzic pedepsile cu moartea până când vor sosi comisarii împărătești, contele Iankovits și generalul Papilla, împreună cu generalul Fabris numit de suprem comandant în locul generalului Preiss. Ori cât de înțelepte erau aceste dispoziții în ochii lumii, mai ales că împăratul văzând slăbiciunea generalului Preiss și a guvernului, pe cel dintâi l-a depus și aspru l-a dojenit, iar comisarilor numiți le-a dat deplină putere să concentreze de pretutindeni regimentele din Ardeal și Ungaria; să încunjure cu ele pe rebeli, și dacă se predau de bună voie totul e bine, iar dacă se vor opune să aplice forța față de ei; totuși la început ele indispuneau nobilimea învăpăiată de sentimentul răsbunării contra rebelilor iobagi valahi.

Cum însă numărul rebelilor se urcase la 15.000 și era de prevăzut că vor devasta și prăda județele Zărand, Hunedoara și Alba (de când au fost bătuți odată la Deva, lăsându-și mulți fălcile acolo, ba să mai cuateze, cineva dintre ei să meargă acolo nici la rugăciuni, ca nu cumva să ajungă și ei pe treizecimea câinilor*) au intervenit vlădicii și protopopii lor cu vorba bună,

---

*) *Am tradus literal „ebek harminczadja“ din textul unguresc, cu „treizecimea câinilor“ care era o executare infamantă și care consta din tăierea delicuentului în treizeci de bucăți, apoi fiecare bucată era aruncată câte unui câine. Această infamantă pedeapsă cu moartea e de proveniență iudaică. După credința evreilor sufletul e în sângele omului. Ca să nu se poată întoarce sufletul păcătosului i-s'a difuzionat sângele în treizeci de părți.*

și cu cuvioase sfaturi au persuadat turma rătăcită să părăsească pe Horia și să se întoarcă la ale sale. La această intervenție cu miile au primit amnestia generală ce li se oferia, restituind de bună voie prăzile. De aici a urmat, că văzând căpeteniile insurgenților, primejdia de a fi părăsiți în fața dușmanilor sporiți, s'au strecurat în munții Cămpenilor dela nordul județului Alba.

Mai 'nainte vreme, în 10 Noembrie, pe când acești rebeli se aflau în județul Hunedoarei, locotenent-colonelul Sultz, încheiase odată armistițiu cu ei, și mergând în persoană între ei a stat de vorbă cu Horia și Cloșca *) tovarășul său. I-a ispitit asupra dorinței lor, pentru ce s'au revoltat, și le-a promis că le va sta într-un ajutor, numai să fie pe pace. În urma acestei întrevederi i-au predat în scris punctele de capitulare, dintre cari cele mai însemnate sunt: 1) De acum înainte să se desființeze nemeșii (o absurditate; dacă ar depinde de câini n'ar mai rămâne nici un cal). 2) Nemeșii să se care de pe domeniile lor iar pământurile lor să fie împărțite între țărani. 3) Nemeșii să plătească impozite ca poporul de rând. În loc de răspuns a fost concentrată o oaste de 900 husari și pedestrași împrejurul Deveii, de unde rebelii au fost alungați între munți.

Până în vremea aceea Horia mai avea pe lângă sine 2000 valahi creduli, amăgiți de promisiuni, ademeniri și de minciunile, că el ar fi în corespondență

---

*) *Czövek notează în paranteză: Klocska ori Glocaka Ivan popă valah din Cărpiniș-Zlatna; era atunci om — dacă a fost om — cam de 40 ani, mai mic la statură decât Horia și cu îmbrăcămintea la feliu. Aici se vede că, Schiller a fost rău informat despre Cloșea.*

cu împăratul. Sub sugestiile aceste ei au rămas refractari față de promisiunile și amenințările guvernului.

Horia și Cloșca au ridicat din Abrud pe un preot reformat și ducându-l cu ei l-au întrebuințat de secretar ; acesta redacta circularile lor către sate. In una din acele circulare era scris : „Împăratul ar fi sosit și până acum la ei, dacă nu l'ar fi reținut ungerii cu minciuna, că în țară bântuie ciuma ; însă sigur va veni peste trei săptămâni între ei și le va spune ce e de făcut, pentru extirparea ungerilor de pe fața pământului“, Horia a mai utilizat odată întârzierea armatei în favoarea dreptății sale. Iar când armata a sosit aveau și valahii început să stea la îndoială, i-a amăgit cu vorba, că aceia nu sunt adevărații soldați împărătești, ci numai unguri îmbrăcați în uniforma de soldați împărătești cari aduc primejdie pe capul lor.

Horia se retrage cu valahii săi, tot mai mult între munți, unde armata nu putea străbate să pună mâna pe ei, de stânci, păduri și dese tufișuri ; dar s'au mai și resfirat apoi unii ca puii. Cu dibăcia unei armate regulate au știut tăia și închide drumurile cu copaci în urma lor. Incezuți în această siguranță începură din nou să se estindă și să se înstăpânească pe județele Hunedoarei și Zărandului, ajunse aproape în întregime sub stăpânirea lor. Era ușor să ocupe aceste județe, după ce ori uciseră ori fugăriră pe nemeșii de acolo, de altă parte magistrații încă dispăruseră din parte locului. Acest pământ a fost declarat țara lor, exploatând minele în folosul lor. Horia se nimea pe sine de rege, și distribuia acte de donațiuni asupra proprietăților. La început era numai căpitan, după aceea a luat titlul de prefect al Hunedoarei, a. o. Dux Chrysialis, Chrisilus

(Crișul cîrge prin județul Zărand), a. u. Rex Daciae, și Josephus III. Terror Hungarorum etc.

În interval avură multe lupte cu armatele împărătești. În 29 Noembrie uciseră pe locotenentul Mesterházy cu alți opt inși. În 30 Noembrie i-a atacat locotenent-colonelul Sultz la Remetea cu o trupă de 70 husari secui din regimentul Toscana și i-a și pus pe fugă; însă iarăși ei au ajuns deasupra încât aceștia o luară la fugă de nici picioarele nu le-a ajuns pe pământ. În aceeași vreme la Brad a năvălit asupra lor plutonier-majorul Staonits cu husarii secui, atunci o grupă de rebeli s'a predat pe grație. În 8 Decembrie locotenent colonelul Kraj a năvălit cu 400 secui asupra unei turme de rebeli între Miheleu și Blejenii din județul Zărand, ei însă s'au încăpăținat și au refuzat să se predea pe amnestia generală; 90 inși au fost tăiați în bucăți 150, răniți și 30 făcuți prizonieri. Nichitici, episcopul ortodox, încă s'a oferit cu o trupă de valahi pe amnestie generală pentru cei ce se vor preda, dar n'a aflat crezământ la ei și din această oferire s'a ales cu batjocura de „vlădică al ungarilor“. Dar și locotenent colonelul Sultz a făcut mulți prizonieri dintre ei. În munți li s'a mai terminat și hrana, și valahii începură a se îndoii în vorbele lui Horia pentru care lucru înșiși oamenii lui îl făcură chip de prizonier al lor ca să nu fugă și să-i lase în belea. Teama de a fi tradat a devenit iminentă, prin premiul de 300 galbeni ce l-a pus guvernul pe capul lui, la care Horia a ripostat cu un premiu de 600 galbeni celui ce-i va denunța pe presumpțivul său trădător.

De acum înainte Horia nu avea într'atâta să se răsboiască cu nemeșii, cât cu armata împărătească. Vă-

zându-și el această situație primejdioasă a încercat să se apropie de nobilii nemulțumiți. În consecință trimise soli la contele Csáky, prefectul județului Alba, — care după respingerea valahilor în munți, în 8 Decembrie se afla cu contrarevoluționarii săi în Feneșul valah din apropierea Clujului, — cu propunerea de pace între ei și unirea tuturor valahilor cu nemeșii împotriva împăratului.

Această propunere a rămas fără răspuns. Fabris, noul comandant, împreună cu cei doi comisari a sosit la 13 Decembrie în Sibiu și ascultând în Arad*) pe valahii prizonieri, au plecat împreună în 15 Decembrie la Deva. La stricta poruncă împărătească regimentele din Ungaria și Ardeal erau concentrate, pentru a suprima cu arma pe rebeli, dacă nu s'ar putea cu buna. În fața acestei situații rebelii cu încetul să predau și cer amnestie. Insuși Horia sfătuește pe cei rămași în jurul său, să primească amnestia generală și să-l lase pe el singur să fugă. I-au ascultat sfatul; cu fățarnicie și viclenie s'au umilit și au dobândit amnistie. Unii chiar s'au oferit, să cerceteze pe Horia și tovarășul său Cloșca și să-i prindă. Dar amândoi fugiseră în 22 Decembrie din ascunzișul lor. Horia a spus celor rămași cu el, că el merge deadreptul la Viena, să-și aranjeze treaba cu însuși împăratul.

În 14 Decembrie cei doi fugari au fost urmăriți din Hălmaș, în toate părțile. În cartea de urmărire a fost amănunțit descrisă fizionomia, statura și îmbrăcămintea lor. Dar Horia și Cloșca n'au plecat la Viena,

---

*) *Va fi o greșală de condeiu, ascultarea din Arad între 13 și 15 Decembrie, pe vremea când nu erau trenuri și automobile.*

cum vesteau aderenții săi, nici în Turcia cum divulgau alții, ci dimpotrivă în așteptarea prilejului mai bun să ascundeau prin desigurile pădurei dela Radac ca să poată susține legătura cu tovarășii lor fățarnici, cari în afară simulau supunere față de autorități, de fapt însă conspirau mai departe, în nădejdea unui moment mai prielnic pentru realizarea scopului final.

Pe Horia l-a trădat unul din acești prieteni intimi ai săi. Șase valahi au călăuzit pe locotenent-colonelul Kray la peștera ascunsă în care se adăpostea Horia, oferindu-se chiar să-l și prindă înșiși. Cei șase valahi însoțiți de gornicul locotenent-colonelului Kray, binecunoscut lor, au plecat la ascunzișul lui Horia. Ajunși în apropierea locului numai doi și-au făcut apariția la locul unde se aflau. Ca buni prieteni și mosafiri îl luară cu vorba bună și deodată să năpustiră asupra lor, iar cei ascunși cu gornicul sar într'ajutorul lor, dând și semnalul armatei ce-l aștepta în apropiere. Aceasta s'a întâmplat la 27 Decembrie. La porunca împăratului cei șase valahi au fost răsplătiți cu câte o sută de galbeni, și pe deasupra făcuți liberi împreună cu familiile lor. Dar n'a fost uitat nici gornicul și locotenent colonelul Kray.

Așa s'a terminat această scurtă revoluție de câteva săptămâni, care totuși în multe județe a pricinuit imense pagube și jertfe de vieți omenești. În singur județul Hunedoarii s'au prefăcut 62 sate în scrum, și 132 curți domnești devastate. Numărul bisericilor prădate de rebeli se urcă la 35, anume 2 sociniene, 2 catolice, restul protestante. Numărul celor uciși se urcă la 139, cu cei mutilați, la 245. Afară de cei doi capi ai rebeliunii, au mai fost prinși și alți mulți valahi, anume și

cel ce a tras de viu în frigare pe bucătarul contelui Bethlen și l-au pârjoliț.

În 3 Ianuarie 1785 Horia și Cloșca au fost transportați la Alba-Iulia și depuși sub severă pază. Toți aveau voie să-i vadă în temniță, afară de valahi. Tribunalul care a judecat pe acești mari păcătoși a fost prezidat de generalul Fabris. Sub durata instrucției în-cerca Horia se complice pe mai mulți în bănuială, nă-dejduind că cu acest șiretlic se va ușura pe sine. Mai departe afirma că el este absolut nevinovat în vărsarea sângelui, deoarece el personal n'a ucis pe nimeni, iar celelalte devastări și jafuri nu el le-a comandat, ci dimpotrivă le-a împiedecat și interzis, ca lucruri dis-plăcute lui.

După ce au fost judecați acești rebeli ori conju-rați și s'a publicat sentința, în 28 Februarie 1785 a și fost executată după dreapta răsplată a fiecăruia. Măi-nile și picioarele fiecăruia au fost în patru frânte pe roată, trunchiul despicat de viu și intestinele aruncate. În decursul acestor negrăite torturi au erupt în feroase blasfemii, dar acele n'au putut fi auzite și înțelese din pricina sunetului mare a tobelor neconținut bătute. Locul de pierzare a fost înconjurat de careul numero-șilor viteji înarmați, încadrând 2000 complici valahi, cari martori oculari, au fost nevoiți să vadă infa-mantul și cumplitul supliciu al foștilor lor conducători. După aceasta, 150 dintre ei, mai puțin vinovați decât copiii lor, dar mai mult decât ceilalți, au fost predați tribunalelor județene ca și ei să-și primească pedeapsa meritată, după rânduiala legilor țării.

P. 5.

Revoluția aceasta nu a fost făcută de „Zei
cari însetoșează de sânge“, ci de bieții umili iobagi
însetoși de dreptate. Și totuși ea a fost sângeroasă
ca toate revoluțiile, pentru că în revoluție și dreptatea
prinde sete de sânge și nu se mulțumește cu răpunerea
adversarului ci se dedă la orgiile beției de sânge. Ex-
cepție dela acest fenomen al revoluției n'a putut face
nici firea blândă și omenoasă a poporului român. Sub
acest aspect psihologic trebuie judecate excesele sânge-
roase ale revoluției lui Horia, iar nu sub aspectul hain
cum le înfățișează adevărații vinovați de acest sânge.

Omul nou, amețit de spasmurile creațiunilor noi
sociale, pe ruinele războiului mondial e veșnic cu revo-
luția pe vârful limbii. Despre revoluție se vorbește cu
ușurință, ca despre o intervenție chirurgicală purifică-
toare. Favete linguis! Drumul nou de purificare este
renașterea sufletească: Ora et labora. Vremea este a
înțelege aceasta.

† R. C.

Biblioteca Centrală
Raională Arad

Licențiar Moise Nicoară
ARAD
Biblioteca Profesorilor

Tiparul Tipografiei

DIECEZANE

Oradea
